

ОСОБЛИВОСТІ ГОСПОДАРЮВАННЯ СУБ'ЄКТА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ – ФІЗИЧНОЇ ОСОБИ

THE SPECIALITIES OF THE ECONOMIC ACTIVITY OF THE NATURAL PERSON PROVIDING ENTREPRENEURSHIP

Степанов С.В.,

кандидат юридичних наук, доцент
Одеського інституту підприємництва та права

Стаття присвячена висвітленню особливостей діяльності фізичної особи – суб'єкта господарювання. Виявлено теоретичні та законодавчі прогалини порушеного питання. Автор акцентує увагу на необхідності вдосконалення статусу фізичної особи-підприємця, оскільки вказана форма здійснення підприємницької діяльності є найбільш розповсюдженою та самодостатньою порівняно з іншими організаційно-правовими формами.

Ключові слова: фізична особа, підприємець, суб'єкт господарювання, підприємницька діяльність, підприємництво.

Статья посвящена раскрытию особенностей деятельности физического лица – субъекта хозяйствования. Выявлены теоретические и законодательные пробелы затронутого вопроса. Автор акцентирует внимание на необходимости совершенствования статуса физического лица-предпринимателя, поскольку указанная форма осуществления предпринимательской деятельности является наиболее распространенной и самодостаточной по сравнению с другими организационно-правовыми формами.

Ключевые слова: физическое лицо, предприниматель, субъект хозяйствования, предпринимательская деятельность, предпринимательство.

The subject of the article is a speciality of the legal status of the natural persons providing economic activity. The theoretical and legislative lacunas of the issue are educed. The author emphasizes that it's necessary to improve legal status of the natural persons providing economic activity because it's a most popular as well as self-sufficient form of the economic activity.

Key words: natural person, businessman, a subject of economic activity, business activity, enterprise.

Постановка проблеми. Фізична особа – суб'єкт господарювання – досить розповсюджена форма здійснення підприємницької діяльності. Проте в процесі реалізації своїх прав часто сказані суб'єкти стикаються з великою кількістю питань та проблем як загальноправового, так і вузькоспеціалізованого характеру.

Стан дослідження. Слід зауважити, що порушена проблема неодноразово ставала об'єктом наукових досліджень. До проблеми правового статусу фізичних осіб-підприємців зверталися О. М. Вінник, В. М. Кравчук, Р. А. Майданик, С. О. Теньков, В. С. Щербина та інші. Однак у зв'язку з широким застосуванням та різноманітним напрямком діяльності фізичних осіб – суб'єктів підприємництва вона залишається і на даний час актуальною.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі ст. 42 Господарського кодексу, підприємництво – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання (підприємцями) з метою досягнення економічних і соціальних результатів та одержання прибутку.

Визначення поняття підприємництва має не тільки важливе теоретичне, а й практичне значення, оскільки значна частина норм законодавства стосується лише такого роду діяльності. Особливого значення це набуває при застосуванні імперативних норм, у тому числі тих, що регламентують санкції за порушення законодавства про підприємництво.

Наприклад, за заняття підприємницькою діяльністю без відповідної державної реєстрації, може

настати адміністративна відповідальність, а здійснення підприємницької діяльності, яка підлягає ліцензуванню, з порушенням умов ліцензування може потягти за собою кримінальну відповідальність.

Але така відповідальність може настати лише за умови наявності ознак саме підприємництва у діяч порушника. Визначальними і найбільш істотними ознаками підприємництва є мета – одержання прибутку; систематичність; здійснення цієї діяльності на власний ризик (здатність відповідати власним майном за результати) [1, с. 137].

Мета одержання прибутку є необхідною ознакою підприємницької діяльності. Але не слід змішувати мету підприємницької діяльності і результат такої цілеспрямованої діяльності. Та або інша діяльність не може бути віднесена до підприємницької, якщо її метою не є одержання прибутку. Проте якщо прибуток не отриманий, незважаючи на цільове спрямування діяльності на її досягнення, то сам по собі цей факт не може служити підставою для виключення її з числа підприємницької.

Отже, визначальною є наявність саме мети одержання прибутку, а не досягнення її на будь-якому етапі цієї комплексної діяльності. Наявність мети одержання прибутку не виключає можливості недосягнення її в підприємницькій діяльності (як і в будь-якій іншій цілеспрямованій діяльності) і навіть навпаки, одержання протилежного результату (збитки, банкрутство).

Важливою ознакою підприємництва є систематичність. Проте господарське законодавство, на жаль, не містить конкретизації цього поняття. Хоча

це має важливе значення і трактується суб'єктами господарювання та контролюючими органами по-різному. Тому необхідно на законодавчому рівні визначитися з вказаним питанням.

Підприємництво є діяльністю на власний ризик. Це означає, що за порушення договірних зобов'язань, кредитно-розрахункової і податкової дисципліни, вимог до якості продукції та інших правил здійснення господарської діяльності суб'єкт господарювання самостійно несе відповідальність, передбачену законодавством України. Таким чином, суб'єкт підприємництва покладає на себе як позитивні, так і негативні наслідки підприємницької діяльності.

Підтвердженням цього є положення ЦК, що встановлюють самостійну відповідальність фізичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності (ст. 52) та юридичної особи (ст. 96) за зобов'язаннями, пов'язаними з їх підприємницькою діяльністю.

Одним із видів суб'єктів господарського права є фізична особа – підприємець. Це відносно новий суб'єкт господарського права, оскільки підприємницька діяльність за планово-розподільчої економіки була заборонена і легалізація її в Україні відбулася відповідно до Закону України від 07.02.1991 р. «Про підприємництво», який втратив чинність при вступі в силу Господарського кодексу України.

Відповідно до ст. 3 Класифікації організаційно-правових форм господарювання, затвердженої Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28 травня 2004 р. № 97 підприємцем є фізична особа, яка є громадянином України, іноземним громадянином, особою без громадянства, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані відповідно до закону як підприємці. Умовами здійснення підприємницької діяльності згідно зі ст. 50 ЦК України є повна цивільна дієздатність фізичної особи та державна реєстрація.

Громадянин-підприємець є самодостатнім суб'єктом і не потребує для здійснення діяльності додаткових організаційно-правових форм. Зважаючи на визначення господарської діяльності, що наводиться у ст. 3 ГК України, у широкому значенні вони можуть виготовляти та реалізовувати продукцію, виконувати роботи чи надавати послуги вартісного характеру, що мають цінову визначеність.

Таким чином за предметом діяльності фізична особа може здійснювати:

1) виробничу підприємницьку діяльність, тобто діяльність, у процесі якої виробляється певна продукція;

2) невиробничу підприємницьку діяльність, у межах якої виділяють:

- діяльність із виконання робіт, надання послуг (виконання ремонтних робіт, надання інформаційних послуг, здійснення транспортних перевезень);

- діяльність із зайняття торгівлею;

- іншу невиробничу діяльність, зокрема, діяльність на фінансовому ринку [2, с. 45].

Згідно з ч. 5 ст. 128 ГК України громадянин-підприємець здійснює свою діяльність на засадах сво-

боди підприємництва та відповідно до принципів, передбачених у ст. 44 ГК України, зокрема він може здійснювати самостійно будь-яку діяльність відповідно до потреб ринку, на власний розсуд приймаючи відповідні рішення, що не суперечать закону. Проте законодавство містить обмеження щодо можливості провадження фізичними особами певних видів підприємницької діяльності.

По-перше, підприємницька діяльність, що її бажає провадити фізична особа, не має належати до тих видів діяльності, які забороняє закон. Під це обмеження підпадають і незаконні види діяльності, і види діяльності, що не можуть стати об'єктом підприємництва через підвищені вимоги до безпеки роботи та потребу централізації функцій управління (наприклад, виробництво атомної енергії).

По-друге, обмеження права особи на підприємницьку діяльність встановлено в Конституції та деяких законах. Наприклад, здійснювати банківську, страхову, турсервісну діяльність дозволено лише юридичним особам; певні обмеження наклали також на підприємницьку діяльність депутатів, посадових і службових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування (зокрема ст. 103 Конституції України забороняє Президенту України здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність).

Індивідуальний підприємець вправі здійснювати будь-яку підприємницьку діяльність, щодо якої законом не встановлено заборони для даної категорії суб'єктів.

Так, індивідуальні підприємці не вправі здійснювати такі види діяльності:

1) що становлять монополію держави (діяльність, пов'язана з обігом наркотичних речовин, прекурсорів, психотропних речовин, виготовлення та реалізація військової зброї та боєприпасів до неї, вибухових речовин та інші подібні види діяльності);

2) здійснювати які передбачається законом у певній організаційній формі: ломбардні операції (державні підприємства чи повні товариства), страхова діяльність (господарські товариства, крім товариства з обмеженою відповідальністю), банківська діяльність (комерційні банки, що створюються у формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю чи кооперативного банку) та ін. [3, с. 138];

3) надавати фінансові послуги (випуск платіжних документів, платіжних карток, дорожніх чеків та/або їх обслуговування, кліринг, інші форми забезпечення розрахунків, діяльність з обміну валют, надання коштів у позику, в тому числі і на умовах фінансового кредиту, торгівля цінними паперами та деякі інші операції, встановлені Законом України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» від 12 липня 2001 р. № 2664-III;

4) займатися діяльністю у сфері організації телебачення і радіомовлення (Закон України «Про телебачення і радіомовлення» від 21 грудня 1993 р. № 3759-XII);

5) займатися космічною діяльністю (Закон України «Про космічну діяльність» від 15 листопада 1996 р. № 502/96-ВР).

Право здійснювати підприємницьку діяльність, яку не заборонено законом має фізична особа з повною цивільною дієздатністю. Але досягнення певного віку (реєстрація шлюбу, народження дитини тощо) не є безумовним свідченням наявності у особи повної цивільної дієздатності.

Підприємницька діяльність суб'єкта підприємницької діяльності – фізичної особи є найзручнішим способом провадження бізнесу на початковому етапі. Це не потребує складання статуту або засновницького договору, не потребує формування статутного фонду, а отже й великого початкового капіталу. Не потрібно мати окрему юридичну адресу (місцезнаходження), оскільки адресою суб'єкта підприємницької діяльності буде домашня адреса підприємця. Не обов'язково відкривати рахунок у банку і виготовляти печатку: підприємець може зробити це за власним бажанням.

Нарешті, якщо фізична особа-підприємець не буде використовувати працю найманих працівників, їй не обов'язково реєструватися в органах Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, у центрі зайнятості, в органі Фонду соціального страхування від нещасних випадків: це можна зробити на добровільних засадах.

Але, незважаючи на те, що така організаційно-правова форма підприємництва є найпростішою, фізична особа – підприємець діє на ринку, вступаючи у відносини та набуває при цьому відповідних прав та обов'язків.

Фізична особа – підприємець здійснює діяльність в межах універсальної правоздатності – права займатися підприємницькою діяльністю, передбаченого ст. 42 Конституції України. Це означає можливість особи займатися будь-яким видом підприємницької діяльності, здійснення якого не суперечить законодавству. Вона діє без установчих документів на відміну від юридичної особи, яка діє в межах спеціальної правоздатності та обмежена видами діяльності, встановленими засновниками в установчих документах.

Фізична особа – підприємець має можливість не відкривати банківський рахунок, працювати виключно за готівкові кошти і використовувати готівкову виручку на свій розсуд, а також обрати спосіб оподаткування доходів за спрощеною системою. У той же час на таку особу покладено низку обов'язків, невиконання яких може потягти за собою юридичну відповідальність.

Громадянин-підприємець зобов'язаний:

1) у передбачених законом випадках і порядку одержати ліцензію на здійснення певних видів господарської діяльності;

2) повідомляти органи державної реєстрації про зміну його адреси, зазначеної в реєстраційних документах, предмета діяльності, інших суттєвих умов своєї підприємницької діяльності, що підлягають відображенню у реєстраційних документах;

3) додержуватися прав і законних інтересів споживачів, забезпечувати належну якість товарів (робіт, послуг), що ним виготовляються, додержуватися

правил обов'язкової сертифікації продукції, встановлених законодавством;

4) не допускати недобросовісної конкуренції, інших порушень антимонопольно-конкурентного законодавства;

5) вести облік результатів своєї підприємницької діяльності відповідно до вимог законодавства;

6) своєчасно надавати податковим органам декларації про доходи, інші необхідні відомості для нарахування податків та інших обов'язкових платежів; сплачувати податки та інші обов'язкові платежі в порядку і в розмірах, встановлених законом [4, с. 195];

7) відшкодувати завдані ним шкоду і збитки (ч. 2 ст. 128 ГК України та ч. 1 ст. 52 ЦК України) прямо встановлюють, що громадянин-підприємець відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм майном, на яке відповідно до закону може бути звернено стягнення. Фізична особа-підприємець, яка перебуває у шлюбі, відповідає за зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, усім своїм особистим майном і часткою у праві спільної сумісної власності подружжя, яка належатиме їй при поділі цього майна (ч. 2 ст. 52 ЦК України). За рішенням суду за відповідними зобов'язаннями може бути звернено стягнення на все належне приватному підприємцеві майно, в тому числі і те, яке він не використовував для зайняття підприємницькою діяльністю (приватна квартира, дача, меблі, автомашина тощо). Зважаючи на наявність повної відповідальності за своїми зобов'язаннями, пов'язаними з підприємницькою діяльністю, всім своїм майном, громадянин-підприємець провадить підприємницьку діяльність без формування статутного, резервного та інших фондів);

8) виконувати інші обов'язки, передбачені статтями 46 і 49 ГК України та іншими законодавчими актами.

Громадянин-підприємець уособлює і власника відповідного бізнесу, і орган управління ним. Це відрізняє його від деяких юридичних осіб зі складним порядком управління, обумовленим наявністю декількох органів управління із розподілом між ними відповідних функцій.

Чинне законодавство України не передбачає виокремлення майна, яке використовується підприємцем для здійснення підприємницької діяльності, із загальної маси належного цьому громадянину майна.

Висновки. Таким чином, можна зробити висновок, що підприємницька діяльність суб'єкта підприємницької діяльності – фізичної особи є найзручнішим самодостатнім способом провадження бізнесу на початковому етапі. Це не потребує складання статуту або засновницького договору, не потребує формування статутного фонду, а отже й великого початкового капіталу. Не потрібно мати окрему юридичну адресу (місцезнаходження), оскільки адресою суб'єкта підприємницької діяльності буде домашня адреса підприємця. Не обов'язково відкривати рахунок у банку, відокремлювати майно для здійснення

підприємницької діяльності. Проте на теоретичному та практичному рівнях залишилося чимало не вирішених питань, тому дослідження проблем в цій сфері та вдосконалення положень законодавства з порушеного питання має важливе значення для сучасного розвитку економіки України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мандриковський М. М. Господарське право: термінологічний словник / М. М. Мандриковський. – К. : Професіонал, 2007. – 245 с.
2. Підприємницьке право України : підручник / За ред. Р. Б. Шишки. – Х., 2000. – 355 с.
3. Покропивний С. Ф., Колот В. М. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність : навч. посібник / С. Ф. Покропивний, В. М. Колот. – К. : КНЕУ, 2003. – 352 с.
4. Варналій З. С. Основи підприємництва : навч. посібник / З. С. Варналій. – К. : Знання-Прес, 2005. – 239 с.